

HALKBİLİMSEL BAKIŞ AÇISI ve DİSİPLİNLERARASI BİR YAKLAŞIMLA
HALKBİLİMİ ETİK ve METAETİK İLİŞKİSİ

Sacide ÇOBANOĞLU*

ÖZ

Günümüzde, ahlâk, etik ve metaetik konularının sadece ve sadece felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın kanaat aynı zamanda eksik ve yanlış bir kanaattir. *Ahlâk* ve *etik* sözcüklerinin *töre*, *gelenek*, *görenek*, *alışkanlık*, *karakter*, *huy*, *mizaç* anlamına gelen köklerden türeyerek kendi sözcük yapılarında dahi *geleneğin* varlığını muhafaza etmeleri bize, bu sözcüklerin ifade ettikleri araştırma alanlarının, gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi anlamaya çalışan halkbilimi ile ne denli iç içe olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Kaldı ki tanımı; "*Halkbilimi*" veya "*Folkloristik*" en geniş tanımlanışıyla insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır şeklinde yapılan halkbiliminin inceleme alanına giren toplumsal olgular, etiğin ortaya çıkışında, bağlam görevi yapmakta ve metaetiğin sorgusal yaklaşımına zemin hazırlamaktadırlar. İnceleme alanlarından birinin toplumların âdetleri, gelenekleri, görenekleri, töre ve örfleri olan halkbiliminden bağımsız yapılan etik ve metaetik çalışmaları eksik bir çalışma durumundadır.

Çalışmamızda; *Halkbilimi* ile *Etik* ve çağımızın en yeni kuramlarından biri olan *Metaetik* arasında geliştirilebilecek ortak bakış açıları gündeme getirilmiş ve üç alanın da ortaklığıyla oluşturulacak çalışmalarda izlenebilecek yeni yöntemler üzerine düşünceler ortaya konmuştur. Çalışmamız; halkbilimsel bağlamda, disiplinlerarası bakış açısıyla yapılacak araştırmalarla yanlış bakış açısıyla oluşturulan etik, metaetik konularının felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın kanaatlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak amacıyla taşımaktadır. Çok uzun yıllardır birbirleriyle; temelde çalışma yöntemleri haricinde büyük farklılıklar bulunmayan sosyal bilim alanlarının, el ele vermeleri ve disiplinlerarası çalışmalar yaparak doğruya ve gerçeğe ulaşma yolunda ortak hareket etmeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Disiplinlerarasılık, Etik, Metaetik, Halkbilimi, Bağlam.

FOLKLORE PERSPECTİVE AND INTERDISCIPLINARY WITH AN APPROACH FOLKLORE
ETHICS AND METAETHICS RELATIONSHIP

ABSTRACT

There is a common belief that a wrong point of view has been formed. This opinion is that ethical and metaethical issues of ethical and metaethical issues of ethics, ethics and metaethics are investigated. The fact that the words of morality and ethics derive from customs, traditions, habits, character, habit, character, temperament, and the existence of tradition even in the structures of their own words, it is obvious to us how intertwined with folklore, which is the field of research that the buller expresses and tries to understand people better by examining the traditions. somehow it shows. Moreover, with the definition of "Folklore" or "Folkloristics" defined in the broadest sense, it is an independent science that emerged at the beginning of the nineteenth century by studying human behaviors and traditions, understanding the human object better and reaching a deeper meaningt about mankind. The social phenomena that come into the study of folklore, in the emergence of ethics, serve the task and lay the groundwork for

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, sacidecobanoglu01@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5204-4270

the questioning task of metaethics. One of his areas of study is the ethical and metaethical types independent of folklore, which are the customs, traditions, customs, customs and traditions of societies.

In our study; Common perspectives that can be developed between Folklore and Ethics and Metaethics, one of the newest theories of our age, have been brought to the agenda and new ideas have been put forward on the methods that can be followed in the studies to be formed with the partnership of the three. Our work; With research in a folkloric context, with an interdisciplinary perspective; Write commentary is intended to help remove the reference to ethics, metaethics issues, and common convictions in the direction of philosophy for misrepresentation. With each other for many years; It is expected that social sciences fields, which do not have different dimensions except for the working methods, will cooperate and act together to make interdisciplinary studies and to reach the truth and the truth.

Keywords: Interdisciplinarity, Ethics, Metaethics, Folklore, Context.

1. GİRİŞ:

İnsanın yaşamına anlam verebilmesi, kendini yaşadığı tarihsel dönem içinde değerlendirebilmesi, kendi toplumu içinde yaşayan diğer insanların durumunun da bilincinde olmasına bağlıdır. İnsan geçmişten bugüne, kuşaktan kuşağa, her zaman bir toplum içinde yaşamış, o topluma aidiyet duygusuyla bağlanmış belli bir biyografi tarihine sahiptir. Ne kadar kısa bir zaman diliminde var olmuş olursa olsun insan; yaşadığı toplumun şekillenmesine katkıda bulunmuş bir varlıktır. İnsanın gelişim evreleri içinde öncelikle fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması gelmiştir. Abraham Maslow'un "*İhtiyaçlar Hiyerarşisi*" tanımlamasıyla ifade ettiği bu hiyerarşide sıralama: "*Fizyolojik, Güvenlik, Sevgi, Ait Olma, Saygınlık ve Kendini Gerçekleştirme*" şeklindedir. Hayatta kalmak için birinci dereceden önem taşıyan ve ilk sırada yer alan, fizyolojik ihtiyaçlarını karşılanmasının ardından, tarih çağları içinde bir nevi yaşama pratikliği elde eden insan, kendini vahşi hayvanlara ve farklı tehlikelere karşı korumak amacıyla büyük gruplar halinde bir arada yaşamaya başlamıştır. Böylece toplumsal bir varlık olarak yeni bir yaşam formuna kavuşmuştur. Bu yaşam formunda, birlikte yaşanan bir ortak alan mevcuttur. Bu ortak alan içinde, yaptığı iş bölümü sayesinde hem yaşadığı topluluğun en küçük birimi olan ailesinin hem de kendisine aidiyet duygusunu veren bu küçük toplumunun hayatta kalma başarısını arttırmaktadır. Düşünen bir varlık olarak insanın; korunma, sıcak kalma ve yiyeceğe daha kolay ulaşma yolunda mevcut halinden daha konforlu bir hayata erişebilmek adına verdiği mücadeleyi, tarih çağları içinde çok uzun zaman alan gelişim evrelerinde, yükselen bir grafikte görmek mümkündür.

İnsanın topluluklar halinde bir arada yaşamaya başlaması, onun kültürel yaratımlar oluşturmasına kaynaklık etmiştir. Toplumsal bir yaşama geçerek yeni bir yaşam formuna adapte olan insanın, birlikte yaşamının doğal getirisi olarak çevresindeki insanlar tarafından sevilme, beğenilme ve bu insanların oluşturdukları toplum içinde takdir görme istekleri ortaya çıkmıştır. Bu isteklerin giderilmesi yolunda eşgüdümlü olarak insan, soyut düşünceye ulaşmış, dünyayı ve evreni algılama konusunda kültür yaratmaya başlamıştır. Bu kültür yaratımları; zaman içinde, insan topluluklarının yaşadıkları bölgelere, yaşam tarzlarına, dünyayı algılayış biçimlerine göre değişiklik gösteren âdet, gelenek, görenek, töre ve örfler olarak yapılanmış ve bu toplulukların kendi içinde, bir yaşama pratikliği diğer bir söyleyişle *yaşamın kullanma kılavuzu* olarak

nitelendirebileceğimiz ahlâk kurallarının ve bu kurallara bağlı dünya görüşlerinin, etik anlayışlarının ortaya çıkışına kaynaklık etmişlerdir.

Değişen çağlar ve gelişen uygarlıkla birlikte insanın etik anlayışında da farklılıklar gözlemlenmeye başlamış ve günümüze kadar ulaşan bu uzun süreç içinde eski ve yeni etik anlayışları doğrultusunda teorik ve uygulamalı etik ana başlıkları altında birçok alt başlığa ayrılan etik anlayışları ortaya çıkmıştır. Günümüz insanının yarattığı teknoloji vasıtasıyla eriştiği uygarlık seviyesi ve kültürel yaratım noktası, onu yeni etik anlayışları yaratmaya sevk etmiştir. Bu yeni etik anlayışlarından biri metaetiktir. Bu güne kadar felsefenin inceleme alanı içinde sayılan etik ve metaetik konularının, inceleme alanı gelenekler olan halkbilimi disiplinin dışında kalamayacağı tartışılmaz bir gerçek durumundadır. Artık disiplinlerarası çalışmalarla etik ve metaetik konularında yapılacak yeni araştırmalar çağımızın gereği durumundadır. Yapılması gereken; doğru yöntemler kullanarak ve doğru sentezler yaparak bu araştırma alanlarını halkbiliminin araştırma alanlarına dahil etmektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, öncelikle halkbilimsel bakış açısıyla disiplinlerarasılık kavramına açıklık getirilmiş, halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla halkbilimi ve etik ile halkbilimi ve metaetik ilişkisi incelenmiştir. Disiplinlerarasılık, etik ve metaetik kavramlarının tanımları yapılmak suretiyle aralarındaki yakın ilişki ortaya konularak yapılacak yeni çalışmalarda izlenmesi gereken birleştirici yöntemler üzerine fikirler dile getirilmiştir. Etik ve çağımızın yeni kavramlarından biri olan metaetik konusunda halkbilimsel olgular olarak sözlü anlatım türleri ile âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerin ahlâk kurallarının ortaya çıkışında üstlendikleri bağlam görevine ve bir toplumun etik anlayışının oluşmasındaki yerine değinilmiş yanı sıra felsefenin alanına girdiği kabul edilen bu kavramların gerçekte halkbiliminin araştırma alanlarının dışında kalmasının mümkün olamayacağı, bu alanda halkbiliminin göz ardı edilerek yapılacak çalışmaların büyük oranda eksik kalacağı örneklerle ortaya konmuştur.

2.1. Halkbilimsel Bakış Açısıyla Disiplinlerarasılık Kavramı Üzerine

Ahlâk, etik ve metaetik konularının sadece ve sadece felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki güncel ve yaygın kanaat aynı zamanda eksik ve yanlış bir kanaattir. Gerek *ahlâk* gerekse *etik* sözcüklerinin *töre*, *gelenek*, *görenek*, *alışkanlık*, *karakter*, *huy*, *mizaç* anlamına gelen köklerden türeyerek kendi sözcük yapılarında dahi *gelenek* varlığını muhafaza etmeleri bize, bu sözcüklerin ifade ettikleri araştırma alanlarının, gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi anlamaya çalışan halkbilimi ile ne denli iç içe olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Bu noktada:

“Başlıca terimleri arasında harmanlama/kaynaştırma, köprü kurma, ödünçleme, işbirliği, odaklanma, karmalaştırma, bütünleştirme, etkileşim, bağlama ve yeniden yapılandırma gibi aşamaların bulunduğu, bir dizi obje ya da nesnenin çeşitli araçlar, metot ve yöntemler, usul ve esaslar, örnekler, görüş ve kavrayışlar ya da kuramlar aracılığıyla tutarlı biçimde açıklanması.” (Keskin, 2019:10)

olarak tanımlanan “*disiplinlerarasılık*”ın sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmalarda, ortak bir bakış açısı oluşturmak bakımından ne kadar büyük önem taşıdığı görülmektedir. Disiplinlerarası çalışmalar, çalıştıkları konular itibarıyla birbiriyle ilişkili

içinde bulunan iki farklı disiplinin aralarında *köprü kurmak*, elde ettikleri bilgileri *ödünçlemek* suretiyle ortaklaşa bir çalışma yapmalarının önünü açmakta ve yukarıda örneklediğimiz gibi, bir probleme farklı şekilde bakan disiplinlerin ortak noktalar yakalamak suretiyle mevcut probleme açıklık getirmelerini sağlamaktadır. Disiplinlerarası çalışmanın önemine işaret eden bir anektodu Ahmet Keskin'in çalışmasından alıntılamanın, konunun önemini ortaya koyması bakımından çok faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Söz konusu anektoda göre; zamanın birinde bir fil için bir ev tasarlamak amacıyla bir komite kurulur. Komitede bir mimar, bir iç mimar, bir mühendis, bir sosyolog ve bir de psikolog görev almaktadır. Aslında fil de oldukça *eğitlidir* ancak bu komitede kendisine yer verilmemiştir. Komite üyeleri ilk toplantılarını yaparlar ve mimarı komite başkanı olarak seçerler. Dördüncü toplantılarının sonunda o güne kadar yaptıkları toplantılar çerçevesinde aldıkları kararları gerçekleştirmenin zamanı geldiğine karar verirler. Başkan olan mimar, komite üyelerine: "*Fil ne kadar para harcayabilir?*" ve "*Yapı nasıl görünmeli?*" şeklinde iki soru yöneltir ve görüşmeler başlar. Mühendis, prefabrik betonun fil evleri için ideal malzeme olduğunu söylerken psikolog ve sosyolog aralarında fısıldaşarak tartıştıktan sonra "*Bu evde kaç fil yaşayacak?*" diye sorarlar. Tartışma neticesinde *bir filin tek başına psikolojik bir sorun olduğu, ancak iki veya daha fazlasının sosyolojik bir sorun olduğu, filin ilerde evlenip çocuk sahibi olabileceği* sonucuna ulaşırlar. İç mimar, "*Filler evdeyken ne yapar?*" diye sorarken mühendis, "*Filler sürekli bir yerlere dayanmak isterler, güçlü duvarlar inşa etmeliyiz.*" der. Araya giren psikolog ise fillerin çok yemek yedikleri için büyük bir mutfağa ihtiyaç duyacaklarına, ayrıca yeşil rengi sevdiklerine dikkat çeker. Sosyolog "*Sosyolojik bir mesele olarak...*" diye araya girer ve fillerin sürekli ayakta durduklarını bu nedenle de yüksek tavanlara ihtiyaç duyacaklarını belirtir. Böylece prefabrik beton yapıları, yüksek tavanlı, geniş yemek alanlı, file ormanı hatırlatması için içi yeşile boyanmış bir fil evi inşâ ederler. Fil eve taşınır fakat yemeklerini açık havada yemekte, biraz dar gelse de yemek alanını kütüphane olarak kullanmaktadır. Ayrıca halinden pek de memnun görünmemektedir. Yıllardır sirk çadırlarında yaşadığı için bir şeye yaslandığında yıkılacağını düşünen fil, bir kez bile duvarlara yaslanmaz. Evlendiği fil, yeşil renkten nefret etmektedir. Her iki fil de şehirde yaşadıkları için yeşil rengi sevmemektedirler. Yüksek tavanların seslerin yankılanmasına neden olması ve fillerin ayakta durmayı tercih etmemeleri sebebiyle filler yüksek tavanlardan çok rahatsız olmuşlardır. Bu durumda sosyolog da yanılmıştır. Sonuç olarak filler, daha altı ay geçmeden başka bir eve taşınırlar. Eğer bu komitede bir zoologun da bulunması söz konusu olabilseydi diğer üyelerle örneğin psikologla etkileşim sonrası hayvan psikolojisi üzerine daha kapsamlı tartışmalar gerçekleştirilebilirdi. Dahası, bir fil terbiyecisi ya da eğitici bu komitede yer alsaydı, problemin çözümüne yönelik önemli katkılar sağlayabilirdi. Komite üyeleri yalnızca kendi disiplinlerinin görüş ve yaklaşımlarını değil, disiplinlerarası etkileşimleri temele almış olsalardı elbette ki sonuç bu ölçüde başarısız olmayacaktı. (Keskin, 2019: 23-25).

Disiplinlerarasılığın öneminin kavranması açısından oldukça güzel bir örnek olan fil evi örneği, bize disiplinlerarası çalışmaların nasıl bir yöntemle yapılması gerektiği konusunda fikir vermektedir. Disiplinlerarası bir çalışmayı yapabilmemiz için hem kendi disiplinimizin hem de diğer disiplinin araştırma yöntemleri ve kuramlarını kullanarak yeni bir sentez ortaya koymamız gerekmektedir. Disiplinlerarası çalışmalar konusundaki Ruhi Ersoy; William Bascom'un halkbiliminin ve halkbilimcilerin farklı bilgi alanları arasındaki boşluğa etkili bir köprü kurmaları gerektiğini ve bunun yolunun da diğer disiplinlerle birlikte, ortak sorunlara, ortak kaygılara eğilmekten geçtiğini ifade

ettiğine değinmiş, Linda Dégh'in halkbilimini; dünyadaki insanların yaşam biçimlerinin bir ifadesi, toplumun genel karakteristiğini yansıtan ruh, bir topluluğun dinî inançları, toplumsal yaşama uyumlanmada aracı, gündelik yaşam ve tatiller, nesnelere durumlarının yorumlanmasında yardımcı, var olan toplumsal düzeni devam ettiren, yaşamı yaşanabilir yapan bir bilim olarak tanımlandığını dile getirerek, Linda Dégh'in tespitlerini de hesaba katınca sorunların tanımlı ve sınırlı uzmanlık alanlarıyla değil, ancak farklı disiplinlerle kavranılabiliyor çözüm üretilebileceğini düşünmek gerektiğini söylemektedir. (Ersoy, 2009: 19).

Bu noktada halkbilimcilerin önemine dikkati çekmek gerekmektedir. Disiplinlerarası çalışmalarda bu disiplinlerden biri halkbilimi olduğunda, halkbilimci;

“Amatör iştiyaklarla malzeme derleyen basit bir derlemeci ve onların koleksiyoncusu olmanın ötesinde kültür teorisi ve kültürel süreçlerle yakından ilgilenen kültürlenme, kültürleşme ve kültür değişmesi olaylarını nesnel (objektif) bir gözle değerlendiren ve bu amaçla Felsefe, Edebiyat, Tarih, Antropoloji, Sosyoloji, Psikoloji, Etnoloji, Coğrafya, Etnografya, Arkeoloji, Hukuk, İlahiyat, Mimarlık, Sanat Tarihi, Sahne ve Gösteri Sanatları, El Sanatları, Giyim Tasarımı ve Kreasyon, İç Mimari, Şehircilik Çalışmaları, Gıda Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği, Ziraat Mühendisliği, Veterinerlik, Eczacılık, Sinema Çalışmaları, Kadın Çalışmaları, Kütüphanecilik Bilimleri, Dilbilimi, Göstergibilim, İletişim Bilimleri gibi bazıları için en azından bir kollarıyla, diğerleri için tamamen kültürlerdeki bilgi, bilişim, bildirişim kısaca iletişim olaylarını inceleyen, çok çeşitli bilim ve araştırma sahalarından yararlanan ve çalışmalarıyla kendi sahasının yanı sıra bu komşu, yan ve alt bilim dallarına da katkı yapabilen kişi.”(Çobanoğlu, 2015: 20)

olmalı ve bu nitelikleri taşımalıdır. Disiplinlerarasılık farklı disiplinlerin farklı alanlardaki bilgi birikimlerinin ve bu birikimleri yorumlamada geliştirdikleri bilimsel yöntemlerin bir sentezi ve insanı anlamak gerçeğe ulaşmak yolunda bilimin güç birlikteliği yapması olarak anlaşılmalıdır. Disiplinlerarasılık, bir disiplinin diğer disipline göre daha üstün olduğu yolunda bir tespit yapmak amacını taşımaz. Sosyal bilimler arasında uzun yıllar devam eden ayrıştırmalar artık günümüzde disiplinlerarası yaklaşımlarla yeni bir bakış açısı kazanarak yeniden yapılandırılmalı ve disiplinlerarası çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

2.2. Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi ve Etik İlişkisi

Günümüzde *etik* sözcüğü çok anlamlı bir sözcük olarak kullanılmaktadır. Sözcüğün tam olarak karşılığının ne olduğu konusunda ikilem yaşanmakta ve çoğu zaman da *ahlâk* sözcüğü ile karıştırılmakta olduğu görülmektedir. Etik sözcüğü Grekçe “*ethos*” sözcüğünden gelmekte, “*Ahlâk*” sözcüğü ise Arapça “*hulk*” kökünden gelmektedir. Her iki sözcük de “*töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç*” anlamlarını taşımaktadırlar. *Etik* ve *ahlâk* sözcüklerinin hemen hemen aynı anlamları taşıyor olmaları, birbirlerinin yerine kullanılmalarının başlıca nedenidir. Ahmet Cevizci şu cümleleriyle konuya açıklık getirmektedir:

“Her ne kadar gerek ahlâk gerekse etik aynı kökten, yani töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç anlamına gelen bir kökten türemiş olsa bile, etik deyince anlaşılacak “*felsefe açısından ahlâk*”tır, genel bir ilkeler teorisi. Ahlâk hem felsefeden bağımsız bir alandır, hem de etiğin yani felsefenin ana disiplinlerinden birinin temelini oluşturur”(Cevizci, 2015:12-13).

Bu bağlamda, etik, ahlâk felsefesi olarak tanımlanır ve toplum içinde yaşantısını sürdürmekte olan bireyin bu yaşantı içinde nasıl ahlâklı, doğru ve iyi bir şekilde davranabileceğini ve ahlâklı olmanın neden önemli olduğunu inceler. Görüldüğü gibi gerek “*ahlâk*” gerekse “*etik*” türetildikleri sözcük kökü ve taşıdıkları anlam itibarıyla halkbiliminin araştırma konularının başında gelen kavramlarla örtüşmektedir. Bu sebeple gerek ahlâkın gerekse etiğin ve dahi metaetiğin halkbiliminden tamamen bağımsız olarak düşünülmesi doğru değildir. Nitekim, Doğan Özlem, *etik* ile *ahlâk* kavramı arasındaki farkı şöyle belirlemektedir: “*Etik*, “*moral*” ve “*ahlâk*” sözcükleri, nüansları göz ardı edilirse, aynı anlama sahip sözcüklerdir ve onları etimolojilerine göre değil, felsefede kazandıkları anlamlara göre birbirinden ayırmak daha doğru olacaktır”(Özlem, 2015: 27). Anlamları itibarıyla ne kadar yakın görünseler de artık günümüzde, bu iki sözcük arasında felsefede kazandıkları anlamlara göre varlığını koruyan bir nüans söz konusudur. Bu nüansı şu şekilde belirleyebiliriz: Genel bir tanımlamayla bireyin tutum ve davranışları olarak açıklayabileceğimiz “*ahlâk*” aslında insanın toplum içinde yaşayabilmesini sağlayan kurallar bütünüdür; “*Etik*” ise ahlâk felsefesi olarak tanımlanmaktadır. İki kavram arasındaki farklılıkların başında ahlâkın yerel ve pratik olması, etiğin teorik ve evrensel olması gelir yanı sıra birey, ahlâk alanında edilgen etik alanında ise etkindir. İlk Çağ’dan bu yana bütün filozoflar etik ile ilgilenmiş ve etik üzerine düşünce üretmişlerdir. Genel ilkeler teorisi olarak tanımlanan ve etiğin ana disiplinlerinden biri durumundaki “*ahlâk*” kavramının felsefesinin yani “*ahlâklılığın felsefes*”nin yapılmasını “*etik*” kavramı, etiğin felsefesinin yapılması da “*metaetik*” kavramı karşılamaktadır.

Halkbiliminin araştırma konuları içinde sosyal geleneklerin yanı sıra sözlü anlatım türleri de yer almaktadır. Her iki halkbilimsel olgu da etiğin ortaya çıkışında onun *yaratılış bağlamı* görevini ve işlevini üstlenirler. Bilindiği gibi sözlü kültür ürünlerini *Söylemelik türler* (türküler, ağıtlar, ninniler, maniler); *Anlatmalık türler* (mitler, epik destanlar, efsaneler, masal, halk hikâyesi, fıkralar); *Seyirlik türler* (köy seyirlik oyunları, Karagöz, meddah, kukla, orta oyunu) ve *Konuşmalık türler* (bilmeceler, alkış kargışlar, tekerlemeler) şeklinde sınıflandırmaktayız. Sözlü anlatım türleri; insanların toplu yaşama geçerek sosyal paylaşıma başlamasıyla birlikte bir dizi ritüel eşliğinde gerçekleştirilerek etik kurallarının ortaya çıkmasında bağlam görevi üstlenmişler yanı sıra bireyin toplumsal yaşantı içinde, ne yapması gerektiğini konusunda yol gösterir niteliğe sahip davranış kalıpları geliştirmesine yardımcı olmuşlardır. Bu noktada “*bağlam*” sözcüğüne daha yakından bakarak halkbilimde ifade ettiği anlamdan bahsetmek daha kolay anlaşılır olmak bakımından faydalı olacaktır.

İnsan davranışları belli başlı ahlâk kuralları dahilinde gerçekleşir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ahlâk kurallarını bir nevî yaşamın kullanma kılavuzu olarak nitelendirmekteyiz. Doğal olarak; bu kullanma kılavuzunun kendiliğinden ortaya çıkması ya da bir kişinin oturup “*herkesin uyması gereken kurallar listesi*” başlığıyla bu kuralları yazmış ve yayınlamış olması söz konusu değildir. Ahlâk kuralları, kendi başına ortaya çıkıp kendi başına devamlılığı sürdüren olgular da değildirler. Bu kuralların ortaya çıkma nedenleri vardır.

Ahlâk kurallarının ortaya çıkışlarının belli nedenlere bağlı olması ne kadar doğru ve kesinse bu kuralların ortaya çıkmak için bir *bağlam (context)*’e ihtiyaç duyuyor oldukları da aynı oranda doğru ve kesindir. *Bağlam* sözcüğü kullanıldığı disipline göre

farklı anlamlar kazanmaktadır. Felsefe disiplininde *bağlam (context)* sözcüğü; bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak beliren anlamı, onlar arasında çelişkiye yer vermeyen bağlantıyı ifade eder. İletişim alanında *bağlam (context)* sözcüğü; iletişimin olduğu bütünlüğü, koşulu, durumu anlatır. İletişimde bağlam; bir ilişkinin, bir faaliyetin olduğu koşulları, örgütlü yer ve zamandaki durumudur. İletişim boşlukta olmaz; durumsallıktan, geri plandan veya geçmişten yoksun bir süreç değildir. İnsanların birbiriyle iletişimlerini belli yer ve zamanda, belli tarihsel, teknolojik, örgütlü, psikolojik ve amaçsal koşulların biçimlendirdiği durumlar içinde, o anki ve geçmişten getirilen faktörlerin bütünü bağlamını oluşturur. İletişiminde *bağlam* denince akla, tarihsel çevresi içinde olma durumu ve bu duruma bağımlı ilişkisel gerçeği ve bu gerçeğin anlamı gelir. (Erdoğan, 2020). Folklor disiplininde, kullanım yeri ve durumuna göre farklı ön isimler alan *bağlam* sözcüğünün tanımlamalarından, konumuz itibariyle yapacağımız tanımlama “*durumsal bağlam (situational context)*” tanımlamasıdır. Özkul Çobanoğlu, Richard Bauman’dan (Bauman, 1983) yaptığı aktarmada durumsal bağlamın tanımını şöyle ifade etmektedir:

“Durumsal bağlamda, temel referans çerçevesi ve ünitesinin tanımlanışı ve bunların iletişimsel bir olay olarak analizi esastır. İletişimsel olaydan kasıt kültürel olarak dizayn edilmiş ve tanımlanmış davranış ve tecrübelerdir ki bu bir hareket için anlamlı bir bağlam oluşturmaktadır. Halkbilimi literatürüne girmiş bu tür folklorik olay örnekleri bir mağazadaki hal hatır sormalardan, aile toplantılarına, doğaçlama müzik icralarına ve hatta telefon konuşmalarına kadar geniş bir çerçeve içermektedir. Folklorik olayların yapısı, fizikî çevre dahil, katılanların kimlikleri ve rolleriyle sayısız durumsal faktörlerin ürünüdür. Kültürel zemin, icrayı karşılıklı iletişim ve etkileşim değerleri ve hareketlerin sıralanışına göre yönetir ve toplananların bütünüyle birlikte bizzat folklorik olayın kendisini kültürün bir sahnesine dönüştürür” (Çobanoğlu 2015:379).

Uzun zaman boyunca halkbiliminde sadece metin merkezli çalışmalar yapılmasının ardından bağlam merkezli çalışmaların yapılmaya başlanmasıyla anlatılar vasıtasıyla iletilen kültürün toplumsal işlevleri olduğu ortaya konmuş bulunmaktadır. Toplumsal ahlâk anlayışının ve dünya görüşünün oluşması da anlatıların toplumsal işlevlerinden biridir ve anlatılar ahlâk anlayışının ortaya çıkmasında bağlam görevi üstlenmektedirler. Her tarihi dönemde yaşam şekline ve inanç sistemine özgü bir anlatım türünün varlığı dikkati çekmektedir.

Örneğin; Avcı-çoban döneminde, küçük obalar/kabileler/boylar halinde yaşayan Türk topluluklarının mitlerle örülü destanları, onların var oluşlarını sağladığına inandıkları, onları bir arada tutan kutsal metinleridir. Bu metinler yoluyla belli davranış kalıpları, ritüeller ortaya koymuş ve bir arada yaşamaları için uymak durumunda oldukları kuralları belirlemiştir. Zamanın değişmesi ve uygarlığın gelişmesiyle doğru orantılı olarak kitabî dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte artık Türk boyları için kutsal olan ve farklı ritüellerle devamlılığı sağlanan mitlerden yavaş yavaş uzaklaşmış olmakla birlikte mit için vazgeçilmez olarak nitelendirilen kutsal ve kutsala olan inanç devamlılığını sürdürmüştür. Mitlerinin varlığını sürdürmek amacıyla ortaya koydukları ritüeller, toplumsal yaşantı içinde belli başlı davranış kalıplarının, bazı kural ve kabullerin oluşmasına kaynaklık etmiş ve Türk etik anlayışının temelini oluşturmuştur.

Diğer anlatım türlerinin de aynı bağlamsal görevi üstlendikleri, aynı yönelime zemin hazırladıkları gözlemlenmektedir. Bu türlerden gerek masal gerekse halk

hikâyesi; yerleşik düzene geçmiş, tarıma dayalı bir hayat tarzını benimsemiş insanın neslini devam ettirmesi amacıyla toplumsal yaşam içinde nasıl davranacaklarını, karşılıklarına çıkan problemlerde onları nasıl çözeceklerini anlatan, onlara yol gösteren, aydınlatıcı bilgiler içeren türlerdir. Bu türlerin işlevleri; hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, dinlenme ve dinlendirme, toplumsal ve kişisel baskılardan kaçışı sağlama olduğu kadar toplumsal değerlerin, toplum kurumlarının ve törelerin desteklenmesini, mevcut kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını ve toplumun eğitilmesini sağlamaktır. Masallarda kurulan hayali dünyanın içinde zıtlıklarla var olan kavramlardan her zaman iyi olanın kazanması, kötünün cezalandırılması, her zaman doğrunun yanlışla galip gelmesi, bu değerlerin ön plana çıkartılarak dinleyenlerin söz konusu değerlere özendirilmesi hep toplumsal yaşamın devamlılığında rol oynayan etmenlerin yerleşmesi amaçlıdır. Yanı sıra halk hikâyelerine konu olmuş insan, doğa, hayvan sevgisi, ahlâktan ve doğru davranıştan ödün vermeyen örnek alınması gereken başkahramanlar, dinleyenlerde insanî duygular oluşması sağlamak ve tüm bu iyi özelliklerin toplumsal yaşamdaki devamlılığının sürdürülmesine hizmet etmek amacıyla ortaya konulmuştur. Sözlü anlatım türleri içinde yer alan atasözleri, bilmece, fıkra, tekerleme, deyim, alkış ve kargışlar, nasihatler; türkü, ağıt, ninni, mani gibi anlatı türleri yanı sıra seyirlik oyunların tamamında bu kaygı ve bu amaç vardır.

Toplumların var olmaya başladıkları en eski dönemler itibariyle etik konusu üzerine düşünmeye başladıklarını göz önünde bulundurursak günümüze kadar gelen zaman içinde etik konusunda hala çözüme kavuşturulmamış birçok nokta bulunduğunu görebiliriz. Bu da bize aslında bu konulara dair soruların cevaplarının o kadar basit olmadığını, verilecek her cevabın kendi içinde kolayca açıklanamayacak birçok alt probleme kaynaklık edebileceğini göstermektedir. Bu noktada Boone'un, etiğin irdelediği sorunlar konusundaki düşüncelerini şöyle aktarabiliriz:

“Etik birinin neden ahlâklı davranması gerektiğini anlamaya çalışmak kadar, bu davranışı güdüleyen etmenleri anlamak manasına da gelir. Aynı zamanda bir şeyi ‘iyi’ ya da ‘kötü’ yapan şeyin tam olarak ne olduğunu da inceler. Örneğin:

- İyi ya da kötü duygusu doğal olarak içimizde olan bir şey midir yoksa o ilahi varlığın oraya yerleştiği bir duygu mudur?
- Bir ahlâk kuralını izliyor muyuz?
- Ahlâklı eylemlerimizin nedeni böyle davranmanın çoğunlukla kendi çıkarımıza olması mıdır?
- Etik davranış tamamen eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla mı ilgilidir?

Etik, tartışmasız bir şekilde günlük hayata kolayca uygulanabilir bir felsefe türüdür. Felsefe “Tanrı gerçek mi? veya “Niçin buradayız?” gibi sorular sorar fakat bu sorular birinin hayatını nasıl yaşayacağına doğrudan değinmez”(Boone, 2019:9-10).

İşte bu noktada halkbilimi ve halkbilimsel bakış açısı devreye girer. Çünkü etiğin sorduğu bu sorularını cevabı halkbiliminde, insanın geçmişten getirdiği kültür birikiminde, kültür bütünlüğünde yatmaktadır. İnsanın yaşama dair elde ettiği yaşama pratiği onun kendisi olmasını sağlayan ona bir aidiyet duygusu kazandıran âdetlerinde, geleneklerinde, göreneklerinde, törelerinde ve örflerinde yatmaktadır. “Halkbilimi” veya “Folkloristik” en geniş anlamda bir tanımlanışıyla insan davranışlarını ve geleneklerini

çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamaya ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır” (Çobanoğlu, 2015:23) şeklinde tanımlanan halkbiliminin inceleme alanına giren toplumsal olgular, etiğin ortaya çıkışında bağlam görevi yapmaktadırlar. Boone'nin sorduğu bu sorular halkbiliminin incelediği anlatım türleri ve gelenekler içinde cevaplarının mevcut bulunduğu sorulardır. “İyi ya da kötü duygusunun içimizdeki varlığı”, “iyi ve kötü duygusunun biri tarafından oraya yerleştirip yerleştirilmediği”, “Ahlâklı eylemlerimizin nedeninin kendi çıkarımıza uygun olup olmaması” ya da “Etik davranışlarımızın eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla ilgili olup olması” konusunda en başta masal anlatıları olmak üzere hemen hemen bütün sözlü kültür ürünleri içinde birçok cevap bulmak mümkündür. Bu cevaplar performans teori içinde incelenebilecek anlatanın ve dinleyenin algısı ve karşılıklı iletişimine göre bazen iyi ve kötü duygusunun içimizde olduğuna dair cevaplarla bazen de bu duyguların insanın içine Tanrı tarafından konulduğuna dair cevaplarla karşılanmaktadır.

“Yapılan her sorgulama karşısında verilen her cevap, ahlâk kurallarının felsefesini yapan etik alanını ve gelenekleri incelemek yoluyla insanı daha iyi tanımayı hedefleyen halkbilimini ilgilendiren cevaplardır. Etik, bu sorulara açık ve net bir cevabın olup olmadığını araştırmak suretiyle halkbilimi de bu sorulara anlatılar çerçevesinde verilen cevaplarla kültürün yeni nesile aktarımını araştırmak suretiyle aynı noktada örtüşmektedirler” (Çobanoğlu, 2020).

Halkbilimi ve Etik'in araştırma alanları içinde ortaklık gösteren diğer toplumsal olgular ise âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerdir. Bu ortaklığın *gelenekler* örneği üzerinden nasıl birliktelik gösterdiklerine bakarsak; Türk dünyasının gelenekleri, belli bir davranış kalıbı çerçevesinde ortaya konmakta ve devamlılığı sürdürülmektedir. Bu davranış kalıbının sınırlarını, sosyal bir varlık olan insanın yaşadığı toplum içinde nasıl davranması gerektiği çizer. Sosyal bir varlık olan insanın tek başına yaşaması söz konusu değildir. Tek başına idâme ettirilen bir yaşantı içinde insanın belli amaçlar doğrultusunda, belli ritüeller ortaya koyarak bir sosyal olguyu yaratması ve bu olguyu bir gelenek haline getirmesi pek mümkün görülmemektedir, kaldı ki tek kişi tarafından idâme ettirildiğini farz ettiğimiz böyle bir yaşantıda, bu yönlü sosyal bir olgu ortaya koymak ve bunu bir gelenek haline getirmek gereksiz bir davranış olacaktır. İnsanlar ancak bir arada yaşamaya başladıkları zaman sosyal yaşam normlarının gerekliliğini fark etmiş ve yaşamlarını düzenlemek için bu normlara ihtiyaç hissetmişlerdir. İnsanın var olmaya başladığı ve farklı aşamalardan geçerek geldiği bu uzun zaman içinde, deneme sınama yoluyla öğrendiği bu davranış kalıpları, toplumsal yaşamda bir arada bulunmaktan doğan problemlerin çözümü için işe koştuğu ahlâk kurallarıdır. Ahlâk kuralları ortaya çıkmak için bir bağlama ihtiyaç duyarlar, işte bu bağlamı gelenekler oluşturmaktadır. Geleneği geniş anlamıyla bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boş inanç, alışkanlıklar, bilgiler, beceriler, davranışlar, yaşam biçimi, daha geniş anlamıyla maddî olmayan kültür olarak tanımlayan Sedat Veyis Örnek, geleneğin aynı zamanda bir toplumda kuşaklar boyunca aktarılan kutsal ya da politik işleri gibi önemli konulardaki görüşlerini de kapsadığını ifade etmektedir. (Örnek, 2000:126).

Her toplum kendi kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarmak yolunda hareket eder, bu anlamda kültürü bir bütün olarak algılamak gerekir. Türk dünyasında, insanların birbirleriyle ve geçmişleriyle, atalarıyla iletişim kurmak amacıyla

oluşturdukları, sosyal aktivitelerinden biri olan destan anlatma geleneği diğer bir söyleyişle ozan-baksı geleneği, bir kuşaktan ötekine geçirilebilen icrâsında belli kuralların olduğu, anlatım anının kutsal sayıldığı geleneklere bir örnek durumundadır. Gece olduğunda, obanın ortasına yakılan ateş etrafında oturulup destancının anlattığı destanı huşû içinde dinleyen oba halkı, bazen sabahın geç saatlerine kadar süren destan anlatımını hiç konuşmadan ve uyumadan dinler. Ve bu dinleyiş anında tıpkı kendisi gibi tüm kâinatın bu kutsal anlatıyı dinlediğinden emindir. Öyle ki destan anlatılırken kurtların hayvanlarına saldırmayacağına dair kesin bir kanaati bile vardır. Bu kutsal metinleri anlatmaya hevesi olan, bir destan anlatıcısı/bir ozan/bir baksı olmak isteyen bireyin ezber yeteneği, doğaçlama yapabilme kabiliyeti gibi bazı yeteneklere sahip olması beklenir. Hal hazırda bu yeteneklere sahip olan ve destan anlatıcısı olmak isteyen yeni nesil mensubu birey, yetişebilmek için ustasının yanında eğitimine başlar. Bu eğitim süreci hem oldukça uzun hem oldukça meşakkatli bir süreçtir. Bu süre içinde toplum bireyden, belli başlı kurallara riayet etmesini bekler. Destancı olmaya hevesli kişi, bütün bu kurallara uyar ve kendisinden beklenen, yerine getirmekle mükellef olduğu bütün görevlerini yerine getirir ve gelenek taşıyıcısı unvanını alır. Belli ritüellerin gerçekleştirilmesi anında toplumsal davranış kalıplarının diğer bir söyleyişle ahlâk kurallarının ortaya çıkışında *bağlam* görevi üstlenen eylemlerden biri de; işte bu destan anlatma *geleneği*'dir. Gelenek, ahlâk kurallarının ortaya çıkışında üstlendiği bağlam göreviyle söz konusu kuralların yani yaşamın kullanma kılavuzunun kuşaktan kuşağa aktarımı sağlar.

Felsefe, mantıksal uslamlama ve sistemli düşünme yöntemi kullanarak sorular sorar, felsefenin sorduğu bu soruların cevapları halkbilimindedir. Felsefenin sorduğu soruların bir anlamda yaşama uyarlanması, insana nasıl yaşaması gerektiğini öğreten varlığını sürdürmenin bilgisi, halkbilimsel bilgidir. Halkbilimsel bilginin elde edilmesinde gerek çalışılan malzeme gerekse çalışma yöntemlerinin çok yönlü olması Halkbilimin (folklor)'un oldukça geniş bir bakış açısına sahip ve her türlü bilim ile alakalı olmasını sağlamaktadır. Özkul Çobanoğlu;

“Halkbilimi (folklor) hem beşeri bilim ve hem bir sosyal bilimdir. Simon Bronner; folklorun tanımları içinde “*öğrenilmiş, sembolik davranışlar*” şeklinde bir tanımın olması nedeniyle, “*davranış bilimlerinin temel prensibi*” olan “*insan düşüncesi ve davranışları*” bakımından çalışılmasına yönelik kuramsal açıklamaları düşünüldüğünde, halkbilimi aynı zamanda bir “*davranış*” bilimidir. Halkbiliminin bu çok yönlülüğü, onun üzerinde çalıştığı malzeme ve çalışma yöntemlerinden kaynaklanan özelliğidir. Akademiyada, bu özelliğe sahip başka bir disiplinin olmaması, halkbiliminin bu özelliğini feda etmesini gerektirmez. Tam tersine halkbilimi bu özelliğini koruyup geliştirerek bir cephesiyle sosyal ve beşerî bilimler arasında ve bir diğer cephesiyle de akademinin duvarlarıyla, geniş halk yığınları arasındaki köprü olma işlevini daha da geliştirip kurumsallaştırarak sürdürmek zorundadır”(Çobanoğlu, 2015:19).

Diyerek bu önemli konuya dikkat çekmektedir. Etik kavramına her disiplinin birbirinden farklı bakıyor olması, onun algılanışı konusunda birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. İşte bu farklı bakış açılarından yararlanarak onları aynı potada eritebilecek, kültür sentezini ortaya koyabilecek bilim dalı; halkbilimidir. Örneğin etik felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Boone'nin:

“Etiğin kullanımı aynı zamanda başka bir etik muammayı da beraberinde getirir ‘*Bir insanın belli bir şekilde davranması gerektiğini düşünmek niçin önemlidir?*’ sorusunun cevabı mutluluk kavramında yatar. Basitçe ifade etmek gerekirse, mutluluk etikten filizlenir, birinin kendi mutluluğu ya da diğerinin mutluluğu için.” (Boone 2019:9-10).

Cümlesinde ifade ettiği ‘*mutluluk etikten filizlenir*’ düşüncesinin özünde yatan, insanın özünde etiğin var olduğu fikrine karşılık psikoloji biliminin en büyük isimlerinden, psikanaliz kuramının kurucusu Sigmund Freud:

“İnsanlığın büyük bireyleri arasındaki ahlâkî ilişkilerin gevşemesinin, bireylerin ahlâk duygusu üstünde bumerang etkisi yarattığına şaşmamak gerek; zira vicdanımız ahlâkçıların iddia ettiği gibi boyun eğmez bir yargıç değildir, onun kaynağında esas olarak “*sosyal korku*” vardır, başka bir şey değil. Topluluk suçlayıcı tutumunu ortadan kaldırdığı anda kötücül ve güçlü arzuların baskılanması da sona erer ve insanlar kültürel düzeyleriyle bağdaşması mümkün görünmeyen gaddarca, şeytani, hain ve kaba eylemlere başvurmaktan çekinmezler.”(Freud, 2016:20-21).

Demektedir. Bu noktada insanın özünde etiğin var olduğu ve bu yolla mutluluğa erişebileceğini söyleyen etik kuramcısı ile insanın özünde pek de öyle ahlâkçıların iddia ettiği üzere bir ahlâk duygusu olmadığını, etik normlarının, insanın üzerinde etkili olan sosyal korkunun kalkması halinde yok olduğunu söyleyen psikolog farklı düşüncelere sahiptirler. İşte bu farklı düşünceleri, kültür kaynaklı bir çıkış noktasına bağlayarak kullandığı bilimsel metotlar vasıtasıyla inceleyebilecek, onların nedenleri ve nasıllarından yola çıkarak tarihsel gelişimlerini göz önünde bulundurarak yorumlayabilecek yegâne bilim dalı; Halkbilimi’dir.

2.3. Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi ve Metaetik İlişkisi

Etik, iki ana bölüm olarak ele alınmaktadır. Bunlar Teorik Etik ve Uygulamalı Etik’tir. Teorik Etik kendi içinde üç alt başlık halinde dağılmaktadır. Bu başlıkları Normatif Etik, Betimleyici Etik ve Eleştirel Etik olarak sıralayabiliriz. Normatif Etik de kendi içinde üç alt başlıkla incelenmektedir. Bu başlıklar Teleolojik Etik, Deontolojik Etik ve Erdem Etiği olmaktadır. Normatif Olmayan Etik ise Betimleyici Etik (Destriptif etik) ve Metaetik (Analitik/Eleştirel) olarak iki ana başlık halinde olup bu başlıklardan Metaetik dört ayrı kuramla alt başlıklara ayrılmaktadır. Bunlar Sezgici kuram, Doğalcı kuram, Duygulanımcı kuram ve Kural koyucu kuram’dır. Ana bölümlerden diğeri Uygulamalı Etik’tir. Uygulamalı Etik en çok alt başlığa sahip olan etik türü olup Meslek Etikleri, Tıp Etiği (Biyoetik/Kürtaj ve Ötenazi) alt başlıklarıyla incelenmektedir. Çevre Etiği (Toprak Etiği/ Ekosantrik Etik/ Ekofeminist Etik/ Hayvan Etiği/ Dünyadaki Açlık alt başlıklarıyla incelenmektedir. Siyaset Etiği (Ölüm cezası/Sivil İteatsızlık) başlıklarıyla incelenirken Cinselliğin Etiği (Homoseksüalite ve Pornografi) alt başlıklarını içermektedir. Eğitim Etiği ve Medya Etiği müstakil ana başlıkları teşkil etmektedirler.

Normatif Olmayan Etik ana başlığının alt başlıklarından biri olan Metaetik; etik üzerine eleştirel bir düşünme sistemidir. Etiğin bilim kuramı olarak düşünebileceğimiz metaetik, eyleme ilişkin olarak hiçbir ahlâkî ilke ya da hedef önermez. Metaetik, ahlâkî kavramların anlamlarıyla, ahlâkî önermelerin mantıksal statüsüyle ve ahlâkî akıl yürütmenin yapısıyla ilgilenerek tamamen felsefî bir analiz yapar ve bu özelliği itibarıyla

etiğin mantığı olarak tanımlanabilir. Metaetiğin ilgilendiği konular ve bu konulara yönelik sorular hakkında Ahmet Cevizci şu bilgileri vermektedir:

“Teorik etiğin birinci bölümün normatif etik oluşturuyorsa, ikinci bölümünü de metaetik (analitik etik/eleştirel etik) meydana getirir. Metaetik; normatif etik sistemlerinin ortaya koyduğu, onların ilk ilkeleri olan ahlâk yargılarını ve etiğin ilkel terimleri olan ahlâkî kavramları çözümler. O, etik bağlamında herhangi bir ahlâkî ilke geliştirmek, normatif bir teori üretmek veya belli bir ahlâkî ideal teklif etmek yerine, *felsefî bir analiz* gerçekleştirir. Başka bir deyişle metaetik; tarihsel, bilimsel, deneysel veya normatif yargı gerektiren ya da ihtiva eden bir düşünce biçimi değildir. O, daha ziyade ahlâkî kavramların anlamını dil ve ahlâk ilişkisi içinde analiz eden bir düşünme tarzıdır. Buna göre metaetik; ahlâk yargıları ortaya koymaktan çok, ahlâkî ifadeler üzerinde yargılar ortaya koymaktan, ahlâkî argümanlar geliştirmekten ziyade, ahlâkî argümanlar üzerine akıl yürütmelerden oluşur.” (Cevizci, 2015: 22).

Görüldüğü gibi metaetik, eylem için felsefî bir çözümleme yapmakta ve herhangi bir hedef veya ahlâksal ilke önermemektedir. Eylemde bir yol gösterici niteliğinde olup, eylemin anlam ve açıklama kısmıyla ilgilenmektedir. Metaetik temelde iki sorunun cevabı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Harun Tepe bu sorular konusundaki açıklamaları şu şekildedir:

Metaetik, etikle ilgili çözümlerinin ve temellendirmelerin genel adıdır. 20. yüzyılın başlarında, normatif etiğe yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkan metaetik, etik düşüncünün yapması gerekenin ahlâksal yargıların statüsünü belirlemek olduğunu ileri sürmektedir. Metaetik ahlâk kavramları ve ahlâk yargıları üzerine çözümler yapar. Metaetik cevap aradığı soruları aslında şu iki soruyla özetleyebiliriz: Birincisi: “*Bir ahlâk yargısı nedir?*” sorusu, ikincisi ise: “*Bir ahlâk yargısını mantıksal olarak temellendirilebilir mi?*” (Tepe, 2011: 42-43).

Metaetik, etik yargıları temellendirmeyi ve söz konusu etik yargıların anlamlarını soruşturmayı ana konu olarak belirlemiştir. Bu anlamda etik üzerine sistemli ve felsefî düşünmeyi konu edinmiş metaetiğin, bir etik felsefesi olduğunu söyleyebiliriz. Genel bir söyleyişle ahlâkın felsefesini yapan disipline *etik*; etiğin felsefesini yapan disipline de *metaetik* diyebiliriz. Metaetik, kural koyuculuğu açısından normatif etiğin sorduğu sorulardan farklı sorular sormaktadır. Metaetik, felsefenin görevinin dilin mantıksal analizi veya kavram çözümlemesi olduğunu öne sürer. Metaetik, bu iddiasıyla yirminci yüzyılda dünyada oldukça etkili, yeni bir felsefe tarzı olan analitik felsefenin etik alanındaki tavrını veya yaklaşımını ortaya koyar.

“Birçok çözümleyici düşünür, etiğin görevinin bu ve buna benzer sorular üzerine bir çözümleme yapmak olduğunu söyler ki, metaetik bu manada, normatif etik yargılar üzerine bir üst dildir. Son dönem ahlâk felsefesi, büyük ölçüde metaetik analize, temel olarak anlamaya ve açıklamaya yönelmiştir. Frankena bu durumu, ilkeler ve değerlere ilişkin genel düşüncelerimizin bir kriz içinde olduğunu söylediği bu dönemde, düşünen bir kişinin, kendi etik yargılarının anlamına ve nasıl doğrulandıklarına ilişkin belli bir yaklaşımının olması gerektiği şeklinde dile getirmiştir. Genelde yirminci yüzyıl felsefesi, özde felsefî etkinliği dil çözümlemesi çerçevesinde düşünen çözümleyici felsefe, etiği, normatif ve metaetik olmak üzere iki yönlü bir araştırma alanı olarak ele alma eğilimindedir” (Bayoğlu, 2013).

Metaetik kuramın yönelimlerini belirleyen dört alt başlığı mevcuttur. Bunlar; etik değerler insandan bağımsız olarak var olmuşlardır görüşünü benimseyen *bilişselciler*

olarak *Doğalcılar* ve *Sezgiciler* olmak üzere iki kısımda ve etik değerler insandan bağımsız olarak var olamazlar görüşünü benimseyen *gayribilişselciler* olarak *Duygulanımcılık* ve *Kural Koyuculuk* olarak da iki kısımda incelenmektedir. Bilişselci görüşlerde *Sezgici etik*; ahlâki değerlerin tüm insanlar için gerçek, nesnel ve evrensel olduklarını sadece sezgilerimiz yoluyla bu değerleri algılayabildiğimizi iddia etmekteyken *Doğalcı etik*; ahlâkî yargıların, bilimsel yargılar gibi bilimsel ve deneysel yöntemlerle doğrulanabilir yargılar olduklarını ve bu doğrulamayı yapmak için davranışçı psikolojiye başvurmak gerektiğini iddia etmektedir. Gayribilişselci görüşlerde *Duygulanımcı etik*; yargı ya da telkinlerinin sadece bu ahlâki terimleri kullanan kişilerin, duygularını ifade etmeye, yaradığını iddia etmekteyken *Kuralkoyucu etik* ahlâkî dilin temel fonksiyonunun insan davranışlarına rehberlik yapmaya yönelik kural koyucu özelliğe sahip olduğunu iddia etmektedir. Her ne kadar metaetiğin alt başlıklarını oluşturan bu yönelimler birbirinden farklı bakış açılarına sahip olsalar da sonuç itibarıyla metaetik kavramı adı altında aynı sorulara cevap aramaktadırlar.

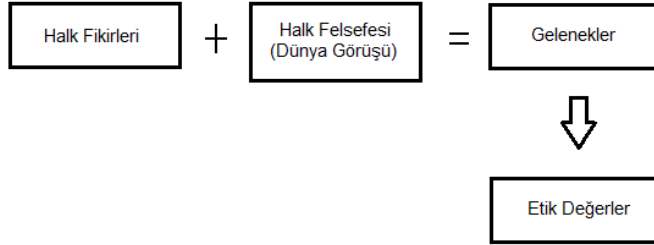
Artık günümüz insanının karşılaştığı problemleri çözmesinde; teleolojik etik anlayışının sadece eylemin sonucuna yönelik değerlendirmeleri, normatif etik anlayışının kural koyuculuğu, erdem etiğinin ancak pragmatist bir yaşam biçimiyle mutluluğa ulaşmanın mümkün olabileceğini söyleyen yaklaşımları yeterli olmamaktadır. Günümüz insanının bugüne kadar kullanılan kuramların ve bu kuramlar kaynaklı bakış açılarının haricinde, günlük hayatı içinde ahlâkî yönden yaşadığı problemleri çözmekte kullanabileceği yeni bir kurama ve bu kuram kaynaklı yeni yöntemlere ihtiyacı vardır. İşte bu yeni kuram, geçmişten bugüne insanlığın getirdiği tüm değerlerin yeniden yorumlanmasını sağlayacak, günümüz yaşantısının problemlerinin çözülmesine yardımcı olacak yeni bakış açısı olan "*Metaetik Kuramı*"dır. Metaetik; bir ahlâkî yargının genel geçer olup olmadığını incelemek, söz konusu yargının toplum içinde algılanış ve uygulanış şeklini ortaya koymak ve bu yargının çıkış noktasından itibaren nasıl geliştiği, hangi temellere, hangi dinamiklere dayandığını araştırmak ve bulguların ortaya koymak durumundadır. Bu temellendirme çalışması aynı zamanda ahlâkî yargının dayanaklarını, toplum içinde var oluş sebeplerini ortaya koyacak bir kanıtlama bir gerekçelendirme yöntemidir. Ahlâk felsefesinde *temellendirmenin* ne olduğu ve *temellendirme* yöntemlerinin neler oldukları konusunda Adnan Onart görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Ahlâk felsefesinde "*Temellendirme*" genel olarak bir haklı gösterme, bir belgeleme işlemidir. Nasıl bilgi konusunda bir inanışımı, bir savımı belgelemem istenirse, ahlâkta da ahlâksal yargılarımı temellendirmem, haklı göstermem, belgelemem istenebilir. (Onart, 1976:90-91).

Metaetiğin etik problemini çözmek amacıyla yöntem olarak geliştirdiği temellendirme, halkbiliminde hemen her olgu için uygulanagelen bir yöntemdir. Halkbilimi incelediği toplumsal olguları "halk fikirleri" ve bunlara bağlı olarak oluşan halk felsefesi (dünya görüşü) ile temellendirir diğer bir söyleyişle gerekçelendirir. Özkul Çobanoğlu, Alan Dundes (1972: 95)'ten yaptığı aktarmada konuyla ilgili olarak; geleneksel *halk felsefesi (dünya görüşü)*'nin temelinde "*halk fikirleri*" (*folk ideas*)'nin bulunduğunu, diğer bir söyleyişle halk düşüncesi veya felsefesinin yahut anonim dünya görüşünün yapı biriminin halk fikirleri olduğunu ifade etmektedir. Halk fikirlerinin (*folk ideas*) ise bir topluluğun yeryüzündeki insan hayatına dair geleneksel kabullerini ve

varsayımlarını oluşturmakta olduğunu dile getirmektedir. (Çobanoğlu, 2000). Metaetiğin cevap aradığı iki soru; “*Bir ahlâk yargısı nedir?*”, “*Bir ahlâk yargısını mantıksal olarak temellendirilebilir mi?*” (Tepe, 2011: 42-43) sorularıdır ve bu soruların cevapları halkbiliminde incelediğimiz halk fikirleri ve halk felsefesi (dünya görüşü) ile oluşturulan gelenekler ve geleneklerin bağlam görevi yaptığı etik değerlere ulaşılma sürecinde yatmaktadır.

Kanaatimizce; Ahlâk kurallarının bir yaratım merkezi, bir ‘*bağlam (context)*’i bulunmaktadır ve bu merkezin, bu ‘*bağlam (context)*’in; toplumsal yaşantı içinde, insanın birlikteliğini ifade eden ona bir kimlik, bir aidiyet kazandıran âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerdir. Geleneklerin, âdetlerin, töre ve örflerin bağlamını oluşturan unsurları, halk fikirleri ve bu fikirlerin birleşmesiyle oluşan halk felsefesi (dünya görüşü) meydana getirmektedir. Birbirini takip eden bu uzun soluklu süreci bir şema halinde göstermek iddiamızın kavranması bakımından daha faydalı olur kanaatindeyiz.

Bu bakış açımız doğrultusunda, geleneklerden bağımsız bir etik anlayışının ortaya çıkması pek mümkün görülmemektedir. Gelenekler toplumsal etik anlayışının bağlamını oluşturmaktadırlar. Geleneklerin bağlamı durumunda olan unsurlar ise halk fikirleri ve halk felsefesidir. (Çobanoğlu, 2020). Metaetiğin bir etik sorununa bakarken sorunun çözümünde bir yöntem olarak kullandığı temellendirme yöntemi ile halkbiliminin inceleme yaptığı olgularda çıkış ve dayanak noktası durumunda olan halk fikirlerini ve halk fikirleri ile ulaşılan dünya görüşünü ortaya koymasını iki alanın örtüştüğü bir diğer noktadır.

Feldman, John Hartland-Swann'dan yaptığı aktarmada konuyla ilgili olarak; ahlâkî yargıların toplumların âdetlerine dayandığını, söz konusu âdetlerin taşıdıkları önem derecesine göre hiyerarşik bir düzen içinde bulduklarını söylemekte ve bir önermenin bir yargının; ancak bir değer terimi içerdiği zaman, yanı sıra ait olduğu toplumun ahlâkî bir âdetiyle ilgili olduğu zaman o toplum için ahlâkî bir yargıyı ifade ettiğini dile getirmektedir. (Feldman, 2016: 15-23). Konusu itibarıyla gelenekleri araştırarak insanı tanımayı hedefleyen Halkbilimi'nin geleneklerde mevcut bulunan hatta geleneğin ortaya çıkışıyla kesin yargılar olarak topluma kazandırılan ahlâkî algı ve toplumsal etik anlayışının metaetiğin konu ettiği ve sorguladığı problemleri içermediğini düşünmek, bizleri büyük bir yanıla sürükler.

Bu bakımdan kanaatimiz; çağımızın etik problemleri üzerine düşünmemizi sağlayacak eleştirel bir bakış açısıyla yapılandırılmış yeni bir kuram olan metaetik ile

toplumların geçmiş ve günümüz yaşantılarına göre şekil alan dünya görüşleri kaynaklı geleneklerinin ve bu geleneklerin oluşturdukları bağlam vasıtasıyla hayat bulan ahlâkî değerlerinin ortaya konulmasının verimli bir çalışma olacağı yönündedir. Ahlâksal olayları ya da olguları felsefi olarak inceleyip, etik üzerine bir üst düşünme biçimi ortaya koymayı amaçlayan metaetik konusunda, halkbilimsel bağlamda, disiplinlerarası bakış açısıyla yapılacak araştırmalarla yanlış bakış açısıyla oluşturulan etik, metaetik konularının felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın kanaatler bir an önce ortadan kaldırılmalıdır. Çok uzun yıllardır birbirleriyle temelde çalışma yöntemleri haricinde büyük farklılıkları bulunmayan sosyal bilim alanlarının el ele vermesi ve disiplinlerarası çalışmalar yaparak doğruya ve gerçeğe ulaşma yolunda ortak hareket etmeleri gerekmektedir.

Sonuç

Netice itibarıyla, günümüzde ahlâk, etik ve metaetik konularının sadece ve sadece felsefenin araştırma alanına girdiği yönünde yaygın bir kanaatin eksikliği ve buna bağlı yanlışlığı yaptığımız irdeleme sonucunda açıkça ortaya çıkmaktadır. Ana hatlarıyla da olsa tekrar vurgulamak gerekirse, Linda Dégh, halkbilimini; dünyadaki insanların yaşam biçimlerinin bir ifadesi, toplumun genel karakteristiğini yansıtan ruh, bir topluluğun dinî inançları, toplumsal yaşama uyumlanmada aracı, gündelik yaşam ve tatiller, nesnelere durumlarının yorumlanmasında yardımcı, var olan toplumsal düzeni devam ettiren, yaşamı yaşanabilir yapan bir bilim (Ersoy 2009: 19) olarak tanımlanmaktadır. Bu kadar geniş bir araştırma alanına sahip olan halkbiliminin araştırma ve inceleme konuları içinde ahlâk, etik ve metaetiğin bulunmadığını, bu olguların felsefe alanında incelenmesi gerektiğini düşünmek disiplinlerarası çalışmaların önünü kapatan kısır bir düşüncedir.

Ahlâk ve etik sözcüklerinin *töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç* anlamına gelen bir kökten türeyerek kendi sözcük yapılarında *geleneğin* varlığını muhafaza etmeleri, gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi anlamaya çalışan halkbilimi ile iç içe olduklarının göstergesi durumundadır. Ahlâk ve etik kavramları birbirinden tam ve kesin sınırlarla ayrılmayan çoğu zaman da birbirleri yerine kullanılan kavramlardır. Genel bir tanımlamayla bir toplumun tutum ve davranışları olarak açıklayabileceğimiz ahlâk, aslında insanın toplum içinde yaşayabilmesini sağlayan bir kurallar bütünüdür, etik ise ahlâk felsefesi olarak tanımlanır ve toplum içinde yaşantısını sürdürmekte olan bireyin bu yaşantı içinde nasıl ahlâklı, doğru ve iyi bir şekilde davranabileceğini ve ahlâklı olmanın neden önemli olduğunu inceler. Gerek *“ahlâk”* gerekse *“etik”* türetildikleri sözcük kökü ve taşıdıkları anlam itibarıyla halkbiliminin araştırma konularının başında gelen kavramlarla örtüşmektedir.

Halkbiliminin inceleme alanına giren sözlü anlatım türleri ve âdet, gelenek, görenek, töre ve örfler gibi toplumsal olgular, etiğin ortaya çıkışında bağlam görevi yapmaktadırlar. Etiğin sorduğu; *“İyi ya da kötü duygusu doğal olarak içimizde olan bir şey midir yoksa o ilahi varlığın oraya yerleştirdiği bir duygu mudur?”*; *“Ahlâklı eylemlerimizin nedeni böyle davranmanın çoğunlukla kendi çıkarımıza olması mıdır?”*; *“Etik davranış tamamen eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla mı ilgilidir?”* (Boone, 2019) bu sorular halkbiliminin incelediği anlatım türleri ve gelenekler içinde cevaplarının mevcut bulunduğu sorulardır. *“İyi ya da kötü duygusunun içimizdeki varlığı”*; *“iyi ve kötü*

duygusunun biri tarafından oraya yerleştirip yerleştirilmediği”; “Ahlâklı eylemlerimizin nedeninin kendi çıkarımıza uygun olup olmaması” ya da “Etik davranışlarımızın eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla ilgili olup olması” konusunda en başta masal anlatıları olmak üzere hemen hemen bütün sözlü kültür ürünleri içinde birçok cevap bulmak mümkündür. Bu cevaplar performans teori içinde incelenebilecek anlatının ve dinleyenin algısı ve karşılıklı iletişimine göre bazen iyi ve kötü duygusunun içimizde olduğuna dair cevaplarla bazen de bu duyguların insanın içine Tanrı tarafından konulduğuna dair cevaplarla karşılanmaktadır. Yapılan her sorgu ve verilen her cevap ahlâk kurallarının felsefesini yapan etik alanını ilgilendiren cevaplardır. Etik, bu soruları ve bu sorulara net bir cevabın olup olmadığını araştırarak; Halkbilimi, bu soruları ve bu sorulara anlatı çerçevesinde verilen cevaplarla mevcut kültürün yeni nesillere aktarımını araştırarak aynı noktada birleşmekte ve örtüşmektedirler.

20. yüzyılın başlarında çağın teknolojik gelişimi karşısında yeni arayışlar içine giren insanoğlu etik konusuna da farklı bir bakış açısı getirmiş ve henüz çok yeni bir kuram durumunda olan metaetik kuramını geliştirmiştir. Metaetik, etik yargıları temellendirmeyi ve söz konusu etik yargıların anlamlarını soruşturmayı ana konu olarak belirlemiştir. Bu anlamda etik üzerine sistemli ve felsefi düşünmeyi konu edinmiş metaetiğin, bir etik felsefesi olduğunu söyleyebilir. Genel bir söyleyişle ahlâkın felsefesini yapan disipline *etik*; etiğin felsefesini yapan disipline de *metaetik* diyebiliriz. Metaetik, kural koyuculuğu açısından normatif etiğin sorduğu sorulardan farklı sorular sormaktadır. Metaetiğin etik problemini çözmek amacıyla yöntem olarak geliştirdiği temellendirme, halkbiliminde her olgu için uygulanagelen bir yöntemdir. Halkbilimi incelediği toplumsal olguları halk fikirleri ve bunlara bağlı olarak oluşan halk felsefesi (dünya görüşü) ile temellendirir diğer bir söyleyişle gerekçelendirir.

Görüldüğü gibi halkbiliminden bağımsız bir ahlâk, etik ya da metaetik çalışması çoğu yönüyle eksik kalacak bir çalışma olacaktır; çünkü bir disiplin olarak Halkbilimi, kendi bünyesi içinde tüm bu alanları kapsamaktadır. Bu noktada; farklı disiplinlerin farklı alanlardaki bilgi birikimlerinin ve bu birikimleri yorumlamada geliştirdikleri bilimsel yöntemlerin bir sentezi ve insanı anlamak gerçeğe ulaşmak yolunda bilimin güç birlikteliği yapması olarak tanımlayabileceğimiz disiplinlerarasılık işe koşulmalıdır. Sosyal bilimler arasında uzun yıllar devam eden ayrıştırmalar artık günümüzde disiplinlerarası yaklaşımlarla yeni bir bakış açısı kazanarak yeniden yapılanmalı ve disiplinlerarası çalışmalara hız kazandırılmalıdır. Etik ve metaetiği dikkate ve merkeze alarak yapılacak halkbilimsel çalışmalar, disiplinimize gündelik hayatla dünya görüşü arasındaki karşılıklı iletişimi ve etkileşimi daha bütüncül olarak anlama ve açıklama yolunu açacaktır.

KAYNAKLAR

BAYOĞLU, Filiz, (2013), “Meta-etik ve William David Ross’un Deontolojik Sezgici Ahlâk Kuramı”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Doktora Tezi.**

BASCOM, William R, (2003), "Halkbilimi (Folklor) ve Antropoloji", (Çeviren: Metin Ekici), *Milli Folklor*, S.58:162-170.

BAUMAN, Richard. (1983), "The Field Study of Folklore in Context", *Handbook of American Folklore*, (Ed: Richard M. Dorson), Bloomington: Indiana University Press, s. 362-368.

BOONE, Brian, (2019), *Etik 101*, (Çeviren: Selin Aktuyun), İstanbul: Say Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet, (2015), *Etik Ahlâk Felsefesi*, Ankara: Say Yayınları.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), "Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler", *Milli Folklor*, S.45:12-14.

ÇOBANOĞLU, Özkul, (2015), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

ÇOBANOĞLU, Sacide, (2020), "Halkbilimsel Açından Türk Dünyası Sosyokültürel Bağlamında Etik ve Metaetik", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.5: 147-168.

ÇOBANOĞLU, Sacide, (2020). *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yazım Aşamasındaki Doktora Tezi.

ERDOĞAN, İrfan, (2020), "İletişim" <http://www.irfanerdogan.com/uydurular/8baglam.htm>

ERSOY, Ruhi, (2009), *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği Disiplinlerarası Bir Yaklaşım Denemesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

DEGH, Linda, (1999), "Halkbilimi, Halk ve Millî Kimlik", (Çeviren: Çiğdem Kara), *folklor/edebiyat*, S.19: 13-20.

DUNDES, Alan, (1972), "Folk ideas As Units of Worldview." Toward New Perspectives in Folklore, (Ed.Americo Paredes ve R. Bauman), *Austin: The University of Texas Press*, s. 93-103.

FELDMAN, Fred, (2016), *Etik Nedir?*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

FRANKENA, W. (2007), *Etik*, (Çeviren: A. Aydın), Ankara: İmge Kitabevi.

FREUD, Sigmund, (2016), *Savaşın ve Ölümün Güncelliği*, (Ed. Cemal Dindar), İstanbul: Telos Yayınları.

KESKİN, Ahmet, (2019), *Folklor ve Disiplinlerarasılık*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ONART, Adnan. (1976). "Ahlâk Felsefesinde Doğalcılık Nedir?", *Felsefe Arkivi*, C.0, S.20: 79-97.

ÖRNEK, Sedat Veyis, (2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZLEM, Doğan, (2015), *Etik Ahlâk Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

SWANN, John Hartland, (1960), *An Analysis of Morals*, Londra: Allen & Unwin.

TEPE, Harun, (2011), *Etik ve Metaetik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.